

Gespreksnotitie van prof. dr. Brigitte Unger, hoogleraar economie van de publieke sector, Utrecht University School of Economics voor rondetafelgesprek over de aard, omvang en aanpak van ondermijning van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid 1.11.2018 (zie in rood wat wetenschappelijk te doen is)

1. Wat is bekend over de aard van ondermijning in Nederland? Welke verschijningsvormen van ondermijning doen zich in Nederland voor?

In Nederland is er minder hiërarchisch georganiseerde criminaliteit dan in andere landen. Er zijn vaak etnische groepen die in netwerken flexibel samenwerken (volgens publicaties van E. Kleemans), en het vermogen is meer individueel dan in andere landen zoals Italië. Dat betekent dat ondermijning meer verspreid en minder zichtbaar kan zijn dan wanneer grote criminele organisaties doelgericht hele sectoren of publieke inrichtingen ondermijnen.

In het Organised Crime Portfolio EU Project (OCP 2015) hebben Transcrime Italië samen met Finland, Ierland, Frankrijk, Finland, Spanje, VK en Nederland (door Universiteit Utrecht Joras Ferwerda en Brigitte Unger) het gedrag van georganiseerde criminaliteit onderzocht:

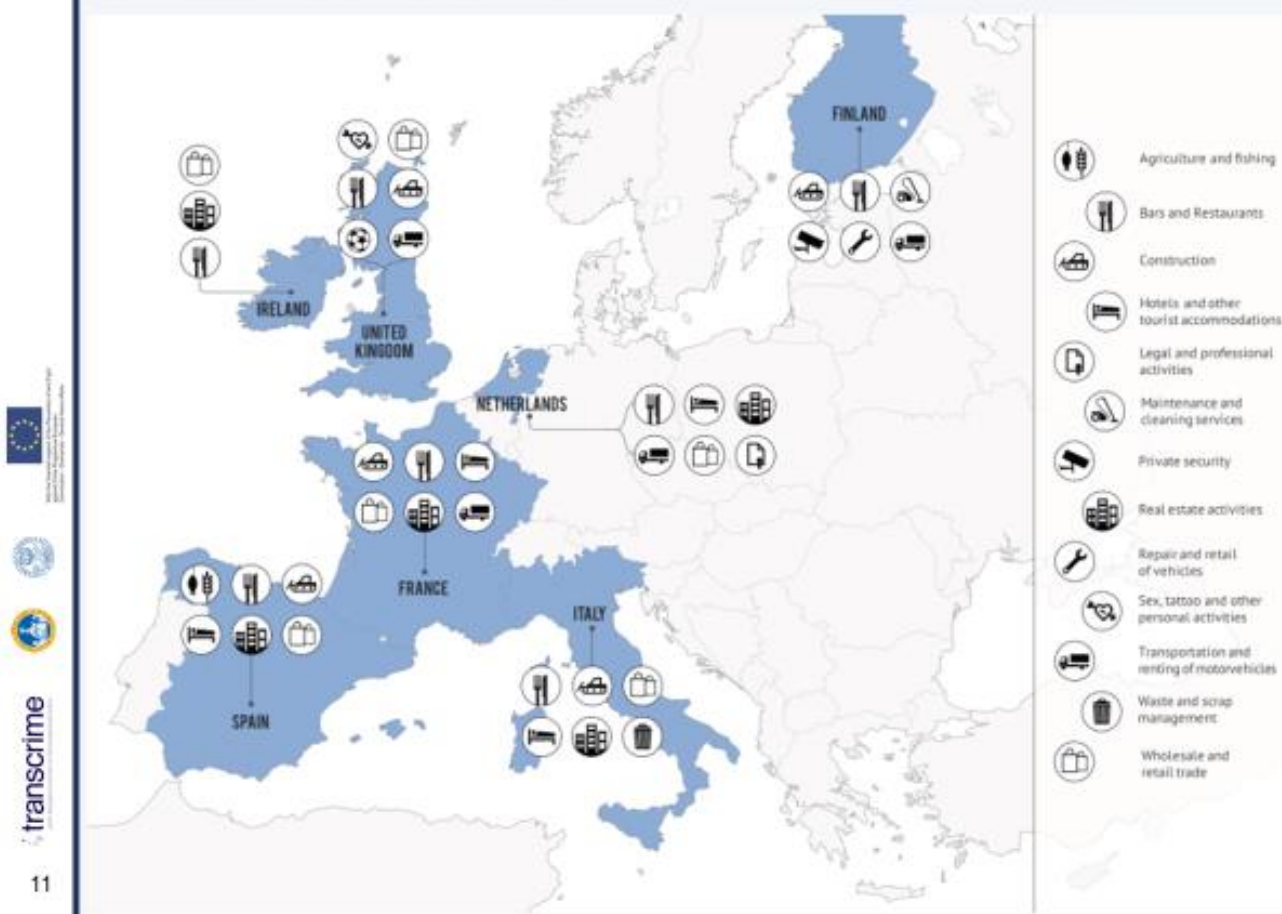
Wie verdienen er geld met welke criminaliteit?

- Rond 70% van de criminelen zijn Nederlanders. Turkse en Zuid Amerikaanse zijn de belangrijkste buitenlandse misdaad groepen
- Drugs en Fraude zijn de belangrijkste illegale markten in Nederland waar (naast illegaal gokken) ook het meest geld per verdacht persoon verdiend wordt
- Bijna alle etnische groepen zijn vertegenwoordigd in Nederland bij misdaden, maar in kleine omvang. Criminaliteit is dus erg verspreid onder diverse etnische groepen.
- Terwijl Nederland – vergeleken met de andere 6 landen uit het project - de beste databronnen kan leveren, ontbreekt er toch nog veel data. **Om ondermijning goed te kunnen onderzoeken zouden we een database moeten opbouwen met zaken waarin ondermijning naar voren is gekomen.** Voor het opbouwen van een database moeten we twee verschijningsvormen van ondermijning onderscheiden:
 - **Criminele investeringen in bedrijven en vastgoed:** Hier kunnen we een databank opbouwen door het documenteren van al het vastgoed in het beslagportaal van het OM (Openbaar Ministerie), gesorteerd op gronddelict/veroordeling(en). Daar zou je aan toe moeten voegen alle witwaszaken waarbij investeringen zijn gedaan in bestaande bedrijven of waarbij bedrijven zijn opgericht
 - **Facilitators:** Bij witwaszaken moet gekeken worden welke beroepen en meldingsinstellingen actief of passief hebben meegewerkt (veroordeeld of niet). Ook hier lijkt me de sortering op gronddelict/veroordeling(en) nuttig.

Dit kan dan de basis vormen om te onderzoeken welke vormen van ondermijning in Nederland voorkomen, hoe veel het gebeurt (gedetecteerd en niet-gedetecteerd), welke beroepsgroepen het meest met ondermijning in aanraking komen, welke factoren ondermijning mogelijk maken en welke factoren ondermijning kunnen beperken.

- **Verschijningsvormen van ondermijning**
Een eerste poging om de verschijningsvormen van ondermijning te ontdekken heeft het OCP project (2015) gedaan.

Figure 3b – Business sectors with highest evidence of organised crime Investments - 7 OCP countries

Bron: OCP (2015)

Volgens deze eerste empirische poging zijn de gevoeligste sectoren waar georganiseerde criminaliteit in Nederland aanwezig is:

- horeca
- groothandel en detail handel
- vastgoed en
- transport

In deze sectoren is het gevaar van ondermijning van de economie door oneerlijke concurrentie het grootst. Eerlijke business wordt verdreven door goedkopere aanbieders die geen winst hoeven te maken. Legale business wordt met illegale business verweven (bv drugs vervoeren in een truck met voedsel).

Ook worden eerlijke mensen als helpers (facilitators) gebruikt om bv. een huis te kopen om geld wit te wassen. Advocaten, makelaars, notarissen, belastingadviseurs, boekhouders worden – als ze met criminelen samen werken, langzaam de illegaliteit ingetrokken. Zo ondermijnen criminelen de legale beroepen en economie.

De Endstra-tapes (2006) hebben laten zien hoe notarissen en makelaars onder druk gezet worden door criminelen totdat ze zelf de illegaliteit ingaan (en of – zoals Willem Endstra - dood gaan). Dat er

in het midden van Amsterdam een mens (en dan nog een vastgoedmagnaat en de bankier van de onderwereld) midden op de dag wordt doodgeschoten heeft dan ook impact op de hele Nederlandse maatschappij.

Onbekend, of te weinig of niet onderzocht zijn trustkantoren – waar veel legaal geld met slecht geld gemengd is. Sinds de Panama papers is het helder dat er meer aandacht aan internationale verwevingen moet worden besteedt.

2. Wat is bekend over de omvang van ondermijning in Nederland? Welke verschijningsvormen doen zich veelvuldig voor?

Het aantal Ongebruikelijke Transactie Meldingen en het aantal Verdachte Transactie Meldingen is bekend (zie FIU Nederland Annual Report 2017). Maar de omvang van ondermijning is -zo ver ik dat weet – nog niet in Nederland onderzocht.

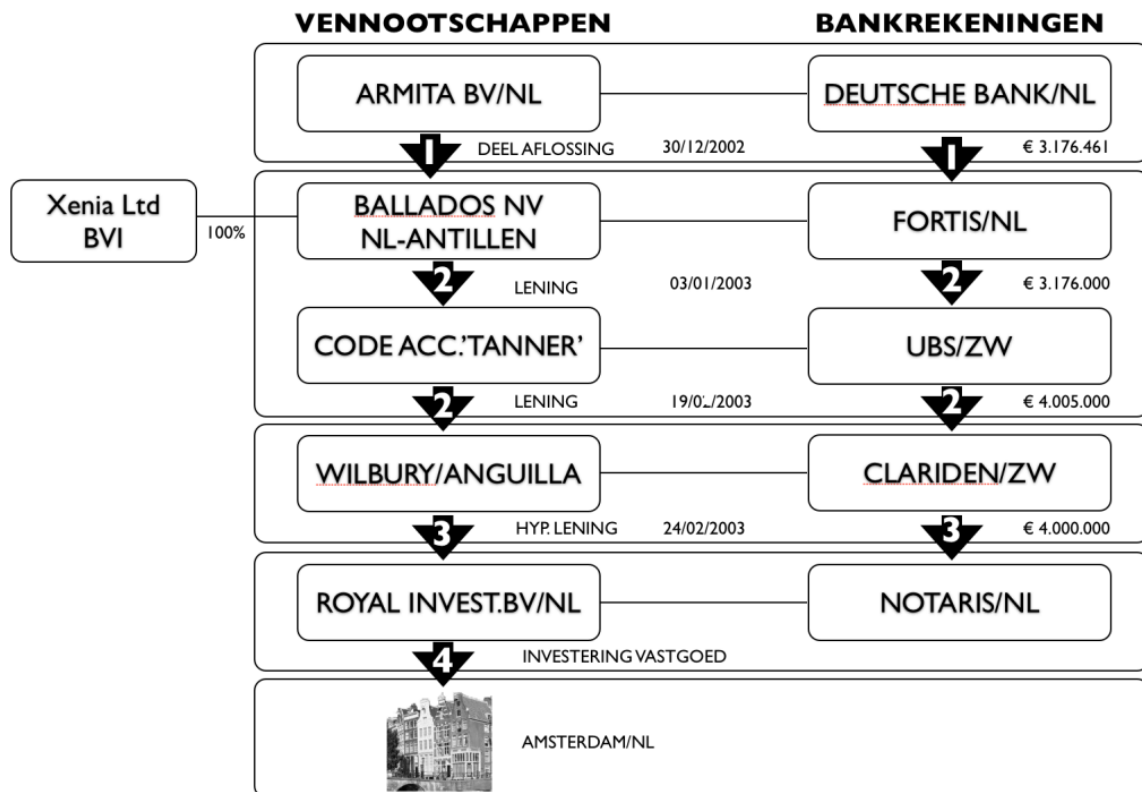
Dark numbers zijn nog niet onderzocht. We weten hoeveel er verdiend wordt door criminelen (voor ecstasy heeft Peter Tops de omzet op 16 miljard geschat. Uit de UNODC, de Wereldbank en CBS statistieken kunnen we berekenen hoeveel er verdiend wordt door criminelen (de data voor 2014 zijn in het WODC Rapport die 5.11.2018 verschijnt te vinden).

Maar we weten niet waar het geld terecht komt en op welke manier (bv we weten dat de vastgoed sector ondermijnd is - maar hoe komt het er terecht? via corrupte makelaars? Via stromannen? Via het gebruik van buitenlandse bankrekeningen en hypotheekleningen?)

Van de Endstra-tapes (2006) weten we hoe makkelijk crimineel geld in de vastgoedsector verstopt kan worden. De drie miljoen Euro die Willem Holleder van vastgoedmagnaat Willem Endstra afperste om via vastgoedmakelaar Parelberg een duur pand in Amsterdam te kopen, heeft Jan van Koningsveld in zijn PhD in 2015 mooi gevisualiseerd. Zoals in de grafiek beneden te zien is, heeft de respectabele Royal Invest BV met een hypotheeklening uit Zwitserland (Clariden) een mooi pand voor 3 miljoen Euro in Amsterdam gekocht. Dat dit de door Holleder afgeperste 3 miljoen was, die Endstra op de Deutsche Bank bankrekening van Armita BV heeft overgemaakt, die dan haar schulden bij Ballados NV NL Antillen (die weer 100 percent aan Parelberg's Xenia ltd op British Maagdeneilanden hoort) aflost, de weer een lening aan code account Tanner bij UBS bank Zwitserland verstrekt, die weer een lening aan Wilbury Anguilla verstrekt, is niet te zien. Deze verwevenheid tussen onder- en bovenwereld heeft meerdere ondermijnende effecten:

- Helpers (facilitators) zoals notarissen, makelaren, banken, hypotheekverlener worden in de illegaliteit meegetrokken. Wittebordercriminaliteit stijgt.
- Vastgoedpanden komen in handen van criminelen wat, op lange termijn en vooral voor kleine landen, erg negatieve effecten kan hebben. Bv als criminele panden voor criminele activiteiten gebruikt worden of als ze legale huurinkomsten creëren om crimineel geld onder te mengen. Strategische panden zoals luchthavens, water toegang enzovoort kunnen in handen van georganiseerde criminaliteit komen.
- Vastgoedprijzen kunnen stijgen omdat prijzen omhoog gedreven worden (British Columbia in Canada ziet het omhoog gaan van huizenprijzen door Aziatische georganiseerde criminaliteit op het moment als zo'n groot probleem voor betaalbaar wonen dat een Expert Panel tot Maart 2019 voorstellen voor het ministerie van Financiën moet uitwerken voor

bestrijden van witwassen in de vastgoedsector en voor 'affordable housing prices'. Ik heb de eer om lid van dit Panel te zijn). Ook in Londen is een vergelijkbare bezorgdheid over stijgende vastgoedprijzen veroorzaakt door criminele investeringen (zie bv <http://uk.businessinsider.com/london-properties-increasingly-registered-with-offshore-companies-2016-5?international=true&r=UK&IR=T>).

Bron: Jan van Koningsveld (2015) p.228

In ons boek Money Laundering in de Real Estate Sector (Brigitte Unger en Joras Ferwerda 2011) hebben we samen met criminoloog Hans Nelen witwassen in de vastgoedsector in Utrecht en Maastricht onderzocht. **Meer en systematischer onderzoek naar de hoeveelheid van helpers, de rol van financiële markten in het binnen- en buitenland, is er nodig om de aard van ondermijning vast te stellen.**

3. Waar in Nederland komt ondermijning (het meeste) voor?

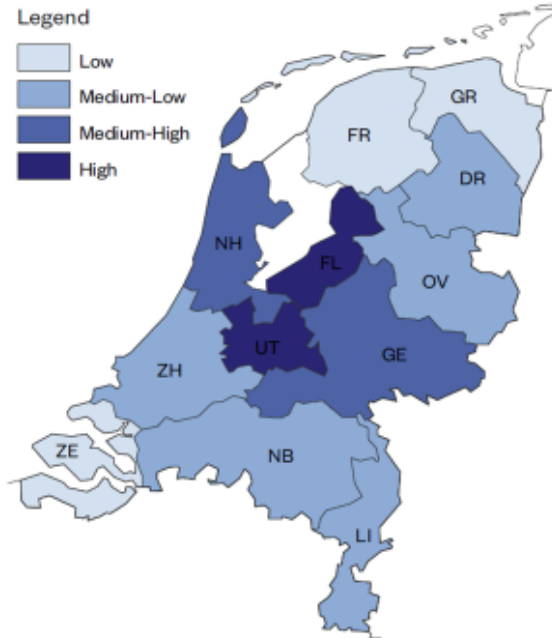
Regionaal gemeten in onroerend goederen waarop beslag gelegd is (in georganiseerde criminaliteit onderzoeken), is de meeste georganiseerde criminaliteit in Noord Holland NH, Zuid Holland ZH, Gelderland GE en in Utrecht UT, en het minst in Zeeland en Groningen. Wanneer dit gecorrigeerd wordt door het meten van het aantal in beslag genomen objecten per inwoner, dan zijn Utrecht en Flevoland de meest ondermijnende gebieden qua onroerend goed investeringen.

Geografie van investeringen

Legend

- Low
- Medium-Low
- Medium-High
- High

Provincie	Aantal onroerende goederen waarop beslag is gelegd
NH	72
ZH	57
GE	46
UT	40
NB	34
OV	18
LI	17
FL	14
DR	7
FR	4
GR	1
ZE	1

14

Aantal objecten beslag / populatie

Bron: OCP (2015)

4. Welke grensoverschrijdende aspecten spelen een rol bij ondermijning?

Buitenlandse criminelen kopen Nederlandse bedrijven en panden. Nederlandse criminelen sturen ongeveer de helft van hun geld naar het buitenland (preciezer in WODC report die 5.11.2018 verschijnt).

De rol van trustkantoren en bijzondere financiële instellingen is nog onzeker. Verder weten we niet voldoende **wie de eigenaren van buitenlandse bedrijven zijn en welke rol Nederlanders hierbij spelen**. Een register over de **uiteindelijke begunstigde eigenaar** (Ultimate Beneficial Owner) is nodig in Nederland en Europa.

5. Welke ontwikkeling in ondermijning is waarneembaar? Verandert de aard, omvang en locatie?

De ontwikkeling van ondermijning is niet goed gedocumenteerd. We hebben een database nodig met daarin hoe vaak notarissen, advocaten, makelaars gepakt worden en met hoeveel geld. Tevens hoe vaak export- en importbedrijven gepakt worden en met welk bedrag. **Meer zicht op nodig!!**

6. Wat is bekend over de gevolgen van ondermijning, de mate van ontwrichting?

We hebben de ondermijnende effecten van witwassen geclassificeerd en deels onderzocht (zie Unger 2007. Recentere resultaten worden in het WODC rapport 2018 die 5.11.2018 verschijnt

toegelicht) . Er zijn gevolgen (voor de reële economie, het financiële stelsel, beleidsvoering, de publieke sector en de samenleving. De belangrijkste effecten zijn:

- Verstoringen van investeringen (criminele investeren meer in bepaalde sectoren)
- Veranderingen van economische groei (meer groei omdat er meer geld in de economie komt, minder groei omdat meer criminaliteit slecht voor de groei is)
- Besmetting van het bedrijfsleven en beroepsgroepen
- Veranderingen van Export en Import (**handel gebaseerd witwassen is in Nederland nooit onderzocht en ik geloof dat dit een behoorlijk deel van witwassen en ondermijning kan zijn!!**)
- Veranderingen van Output en werkgelegenheid
- Winst en Reputatie van de Financiële Sector
- Verstoring van economische statistieken (als 8 keer meer geld door BFI Nederland instroomt, als aantal van illegale transacties stijgt...)

Het gevaar van witwassen op lange termijn (voor Nederland dus nog niet relevant) is:

- omkopen van politici en ambtenaren,
- corruptie,
- ondermijning van politieke instituties en democratie.

7. Wat is bekend over de effectiviteit van maatregelen om ondermijning te voorkomen en tegen te gaan?

Het aantal Meldingen van Ongebruikelijke Transacties is gestegen (van 312.160 in 2015 naar 361.015 in 2017) en Meldingen van Verdachte Transacties is met rond de 40.000 constant gebleven. Er zijn dus meer ongebruikelijke transactie meldingen: meldingen van de maatschappij (vooral van money transfer offices rond 30.000), evenals van boekhouders, casino's, trustkantoren, makelaren ezv.) maar net zoveel meldingen, die FIU Nederland ervan als verdacht uitzondert Een stijging van meldingen kan betekenen dat er meer aan de hand is of dat er meer aandacht aan criminaliteit besteed wordt. Daarom is het moeilijk om effectiviteit te concluderen.

Voor witwasbestrijding is het meedoen van de maatschappij erg belangrijk. Beleid moet op samenwerken en 'Compliance' gericht zijn. De samenwerking tussen de overheid en de vertegenwoordigers van beroepsgroepen is positief te zien. Als notarissen en makelaars hun 'rotte appels' zelf uit het circuit halen is dit een goed beleid.

Belangrijk ook in de toekomst is het koppelen van data om beter inzicht te krijgen in het gedrag en aanbestedingen van criminelen. Instellingen zoals iCOV zijn inmiddels een internationaal rolmodel geworden waar Nederland en het Nederlandse samenwerkingsvermogen in de publieke sector een pioniersfunctie heeft. **Koppelen van gegevens, van opsporingsdiensten en van informatie – is de kracht van het Nederlandse beleid. Ik ken geen ander land in de wereld die dit kan. Informatie uit de infobox Crimineel en Onverklaarbaar Vermogen (iCOV) kan dus van grote dienst zijn voor de bestrijding van ondermijnende criminaliteit.**

Literatuur:

Endstra tapes (2006), Bart Middelburg en Paul Vugts, De Endstra-tapes, De integrale gesprekken van Willem Endstra met de recherche, Nieuw Amsterdam, 2006.

Ferwerda, Joras and Brigitte Unger (2016). Organised Crime Infiltration in the Netherlands: Transportation Companies Hiding Transit Crimes, in: E. Savona, M. Riccardi and G. Berlusconi (eds) Organised Crime in European Businesses, Routledge

FIU Nederland, Annual Report (2017) https://www.fiu-nederland.nl/sites/www.fiu-nederland.nl/files/documenten/7238-fiu_jaaroverzicht_2017_eng_web_1.pdf

Koningsveld, Jan van (2015), De offshorewereld ontmaskerd, proefschrift Tilburg University, Kerckebosch, Zeist, 2015

OCP Project (2015), Savona Ernesto and Riccardi Michele (eds.) From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio www.ocportfolio.eu Trento: Transcrime – Università degli Studi di Trento 2015

Unger, Brigitte (2007) The Scale and Impact of Money Laundering, Edward Elgar, Cheltenham, UK 2007.

Unger, Brigitte and J. Ferwerda (2011). Money Laundering in the Real Estate Sector: Suspicious Properties, Edward Elgar 2011

Unger, Brigitte and Daan van der Linde (eds), (2014), Research Handbook on Money Laundering, Edward Elgar

WODC (2018), Brigitte Unger, Joras Ferwerda, Ian Koetsier, Bojken Gjoleka, Alexander van Saase, Brigitte Slot and Linette de Swart, Aard en omvang van criminele bestedingen, WODC Rapport ingeleverd 1 Oktober 2018, verschijnt 5.11.2018